

պատճառաւ, և թէ՛ որովհետեւ այս գրութիւնն շատ տեղ կը բռնէ և թէ՛ միանգամայն շատերուն համար դիւրին չէ այն գոնազոն իրական և այլաբանական իրերը գծագրել և նկարել, սկսաւ պարզագոյն ձեւն վերածուիլ, յորում իրենց ոչ ամբողջ ձեւը, այլ միայն գլխաւոր գծերն կ'երևնային, և այս ձեւ Շամբուլիոն կոչեց սրբազան գրութիւն. յետ ժամանակաց քաղաքական և մաւ տնտեսական պիտոյից համար՝ դեռ

աւելի պարզ և աւելի դիւրնթեւնի ձեւի վերածուեցաւ Շաքարայ և Տա. հրակուայ թագաւորութեան ժամանակէն սկսեալ (ըստ կարծեաց Մաս. բերոյի), որ և սովորական և ժողովրդական գործածութեան պատճառաւ Դիմուտիկեան, այսինքն ժողովրդայն կան ըսուեցաւ: Այս յետին տեսակ գրով դրոշմուած է Ռոգեղոսայի արձաւ նազրութեան միւս սիւնն, ինչպէս պաւ պիւրներու մէջ ալ կը հանդիպի:

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՍՏԱՆԴ ԳՕՔԼԷՆ

(ՏԵՍ ԷՂ 161)

Դ

Որ ինչ 'ի թատերաբեմն կը տեսնուի՝ Գօքլէն քան զայն տգեղագոյն է 'ի բնէ, կամ լաւ ևս ըսելով՝ օտարոտի գէպը ունի: Եթէ դը առաջին անգամ տեսնէ զինքն արեւու լուսով իւր տան մէջ, իսկոյն յապուշ հարեալ կը մնայ իւր տաղանդին մեծութեան և գուսաւ նական բնածին ձրից վրայ, որովք՝ հանդերձ իւր գրեթէ անհեթեթ և անկանոն գծագրութեամբն՝ կրցաւ յաւ ջողիլ և յաղթանակել:

Լայնանիստ և դիրուկ երեսն՝ ճշմարիտ դիմակ մ'է վաղիմի ինդկատակաց. հոյանտացի վաճառականի նման դեղնագոյն է մորթը. մեծ քթի մը վրայ՝ սակաւ ինչ չարաճճի աչքեր կը փալփին՝ նման կուզի խորշագոյն աւաց. իսկ քիթն՝ աննման յանգզնութեամբ այնքան 'ի վեր կը նայի, որ առջուկն որսի հրացանի կրկին փողոց ծակերուն նման տնկուած են. բերանն մեծ է՝ ամենաթանձր և սեղաւ նաձե չրթամբը, որովք թուի իմն թէ հանապազ տաճկական մեծ ծխաբարչ

մը կը ծծէ. երկայն և դուրս ցցուեալ կզակ մը՝ առիւծանման կրկին ծնօտիւք, որք 'ի խօսելն կ'ընդլայնին: Այս անմօրուս գլուխը, նման աղբերաց ճաւատը դրուած մարմարեայ զլխոց, որ սե գտակաւ մը ծածկուած է, դիր կարճ և սուռար մարմնոյ մը վրայ, որ ցմէյն ամփոփեալ է սեղմ թխագոյն հանդերձիւ, և սեաւ կօշիկ յոտն և սեւաթոյր հողաթափք, և երեւակայէ թէ ինչ տարօրինակ խառնուրդ մի մէջ. տեղ կ'երէն, այսինքն կէս մի՝ գիւղի ժողովրդապետ մը տան զգեստով, կէս մի՝ 'ի սուգ համակեալ խոհակեր մը, և այլ կէս մի՝ չրջող հագներգու մը, որ է ըսել՝ ասոնցմէ ձևացած նորատես սիւլ անձ մը: Երբ մտածէ մարդ թէ սա գաճաճն զմեզ յարտասուս շարժեց, սարսուցիւց և դողացուց՝ շուարած կը մնայ, մինչև փորձութիւն իսկ կու գայ ըսելու առ նա թէ մարդիկ ծաղրելու կերպն այս չէ:

Սակայն այն տգեղ անձանցմէ է Գօքլէն, որ զմարդ կը հրապուրեն. քանզի թերեւ, ինչպէս առակ է ըսել, անոնց տգեղութիւնը թերի գեղեցկութիւն մ'է. ինչպէս կը լսուին երբեմն

անճաշակ փոխաբերութիւնք, որք մեծ իմաստ մը կը պարունակեն ընդ ա. ղօտս: Ըսածս կը ճշմարտի առաւելաւ, պէս երբ կը ծիծալի. աւելի կայտառ, աւելի ծաղրաշարժ և աւելի յանկու. ցիւ ծիծաղ կարելի չէ երևակայել. — և ոչ է ուրախութեան ծիծաղ. — այլ տեսակ մը խորին և իմաստասիրական խնդանք, որ իւր հոգւոյն մէջ մասնաւոր զգացումներ կրնայ համարուիլ. և հազարումէկ բերկրալիւր գաղափարներ կը զարթոնցանէ մեր մտաց մէջ, և բազմադիմի կատակաբանութիւնք՝ առանց բերնով ըսելու՝ գուշակել կու տայ մեզ. և նախածանօթ զուարճալի անճանց և իրաց վրայ ստուերօրէն մտածել կու տայ. ծաղր՝ որ ներքնաւ պէս կը զուարթացնէ, և կը շարժէ զմարդ ձեռք ձեռքի շփելու, կամ դեռաւանդն փորին ապտակիկ մը տալու: Ամբողջ երեսն՝ մինչև անգամ աւանջներն 'ի միասին կը ծիծաղին. բեւոյնն այնքան զուարճալի ձևով կը բուրի, որ մարդուս խնքը կը փչէ մատ մը ներս մխելու որպէս զի տեսնէ, ինչպէս կ'ընէ հեղինակի մը. և քթին ծայրն զուարճածիծաղ երևութիւ եւրագագոյնս կը շարժէ, ինչպէս թէ մատի ծայրիւր վարէն զէպ 'ի վեր բան մը քերէի. մինչդեռ աչքերէն սատաւնայի խորամանկութիւն կը փայլատակէ: Բարեսէր քննադատք կ'ըսեն թէ կատարեալ կատակերգական կերպարանք ունի, դէմք մը յուսկան կատակերգակ, Տիճարօրէն հումաւարեղ, և այլ նման բացատրութիւնք, որք թէ պէտ ստոյգ են, այլ ոչ անոր բովանդակ նկարագիրն: Ի մտուստ այնքան նորօրինակ և ծաղրաշարժ կերպարանք ունի, որ փոխանակ խօսիցն մտիկ ընելու՝ առջի բերան զէմքը նայելու և զննելու ուշ կը դնէ մարդ, իւր տգեղութիւնը ինքն իսկ չուրանար, այլ ընդ հակառակն յաճախագոյնս կը խօսի իւր վրայ՝ ծաղրելով՝ իրեն թէ զայլ ոմն ծաղրաբանէր. և երբ երեսաց գեղեցկութիւն պահանջող մասեր առաջարկուին իրեն, կը մերժէ: Այս պատ-

ճառաւ է՝ որ վերջերս Ատամ տիկնոջ Գարաւտէայի մէջ Պիկմալիոնի մասնը յանձն չառաւ ձևացնել. — « Ի՞նչպէս կ'ուզես, ըսաւ ցտիկինն, որ ես յանդգնիմ հասարակաց ներկայանալ իբրև Պիկմալիոն, որոյ գեղեցկութիւնն 'ի պատմութենէ աւանդեալ է: Ըսէ ինձ, տիկին, քիթս արդեօք յունակաւն է »: Արդարև իւր գերասանական ընթացից մէջ դժուարագոյն արգելքն որ բռնադատուեցաւ յաղթելու՝ քիթն եղաւ: Անոր համար գերի մը մէջ չյաջողած ատենը, իսկոյն պատճառ կը դնէ իւր քիթը:

Նոյն իսկ իւր տան մէջ քառորդ մը հետն խօսելէդ յետոյ, կը փոխուի յայս քո և այլ ոմն Գաբէն կը դառնայ, ինչպէս 'ի թատերաբեմն. իւր խօսակցութիւնն հանճարեղ և հրապուրիչ է, պահելով միշտ բնականութիւն, ինչպէս արտասանութեան մէջ: Զուարճալի է զԳաբէն իւր եռանկիւնաձև փոքրիկ գրասենեկին մէջ տեսնելն՝ չորրորդ յարկին մէջ, որ թատեր խղիկի մը գաղափարն կու տայ. լի է դա գրեւորս առաջին կարգը կը բռնեն ամէն ազգաց թատերական և քնարերգակ բանաստեղծք: Եւ խօսելու և շարժելու ատենն՝ կը լսես և կը տեսնես երբեմն երբեմն Մաւքաւաշիյի, Կռնկուշուշի, Ֆիկլաշույի, և Կրեմուսի վնասուրիս փոքր կուզիկ խօսելու կերպն և ձևերը, որոց ծափահարութեանց արճագանգօրէն թնդաց Գուշէյի և Մօլիէռի թատրոնը:

Իւր խօսակցութեան ղլխաւոր նիւթերէն մին է Մօլիէռ, որոյ ամբողջ կատակերգութիւնք յիշողութեանը մէջ ամփոփեալ ունի. և ստէպ կը յիշուի այն հրապուրական ճառախօսութիւններն որ ըրաւ վերջերս, ցուցնելու համար թէ Մարդապետաց (Le Misanthrope) կատակերգութեան Ալիկստէսը բնութեամբ լուռ և մտախորհ անձ մը չէ, որ է ըսել՝ քիչ շատ զաղղիացի Ամէզ մը, ինչպէս գրեթէ ամենայն քննաբանք և դերասանք ըմբռնած են, որ պէտք ըլլայ նորակերպ

և անսովոր բնաւորութեամբ 'ի տեսաւ-
րան հանել զնա. ընդ հակառակն ակն-
յայտնի կատակերգական անձ մի է,
Մօլիէռի այլ անձանց պէս, և թէ հե-
ղինակն այնպիսի եղանակաւ արտայայ-
տած է զայդ, որ ամէն տարակուսանք
պէտք է փարատին:

Իւր այս գաղափարն առանց վար-
դապետական պերճանաց, մոայար-
մար պատճառաբանութեամբք և մե-
ծաւ պարզութեամբ բացատրեց, 'ի
ձեռն բաղդատութեանց և աստի ան-
տի հաւաքեալ վկայութեանց, զորս մե-
կին պարզաբանեց 'ի հաստատութիւն
իւր կարծեացն. այլ այսու հանդերձ
չկարաց համոզել զրազէտներն և դերա-
սանքը: Մասնաւորապէս գրագիտաց
վրայ գանգատեցաւ կէս մը ծանր կէս
մը լուրջ դիմօք, քթին ծայրն երերցը,
նեղով. « Իրաւունք չունիս, կ'ըսեն ինձ
որովհետեւ լոկ դերասան ոմն ես: Այդ
է որ զիս կը դժկամակեցընէ. թող հա-
մարձակօրէն ըսեն ինձ թէ իրաւունք
չունիս՝ որովհետեւ ապուշ ոմն ես,
զայս աւելի սիրով յանձն կ'առնում:
Քանզի ես ընդ հակառակն դերասան
ըլլալուս պատճառաւն է՝ որ կ'ուզեմ
իրաւունքս ըսել: Թուի ինձ թէ կատակ-
երգութեան անձի մը սեփական դրոշ-
մը դասելու և որոշելու իրաւունք և
կարողութիւն կրնայ ունենալ նա, որ
ընդ ամս քսան անընդհատ՝ այլոց կեր-
պարանքը մոռնելու վարժութիւն ըրած
է և անոնց ամենայն գործոց և խօսից
ներքին պատճառաց մէջ թափանցելու
աշխատած: Եթէ թատերախաղից չա-
հաղէտ մատենագիրքն սակաւ ինչ
չգտուէին 'ի նիւթական փորձոյ գու-
սանացն, որք մարմին և կերպարանք
պիտի տան անոնց ստեղծած և միա-
կերպ խորամուխ աշխատանքը նրա-
ցուցած անձանց, հետզհետէ այնքան
վերաշուական բարձրութեան պիտի
հասցընէին զանոնք, որ մարդկութենէ
ելնելով՝ երկնային մարդիկ պիտի դառ-
նային դոյցա արարածքն, և այն ատեն
պիտի չգտնուէր դերասան որ կարո-
ղանար կերպարանել յիշեալ անձինքն

թատրոնին վրայ »: —

Եւ միանգամ Մօլիէռի վրայ խօսք
բանալէն ետքը, յաւիտեան չէր լին-
ցընէր, եթէ չըլլար այլ ոմն, որ հաւա-
սարապէս հիացումն ազգած է իրեն:
Եւ այդ անձը՝ է նոյն ինքն կամպէզա-
'ի շնորհս որոյ անտարբեր և անզգայ
չէ քաղաքագիտութեան ընթացից, ո-
րով և առիթ տուաւ Ֆիկլառոյ լրա-
գրին՝ իւր վրայ ծիծաղելու: Կամպէզա
իւր մտերիմ բարեկամն է, ամէն կիւ-
րակէ անոր հետը կը ճաշէ, և հետը
միայնակ երկարագոյնս կը շրջագայի.
« Ի՞նչ գիտէ՝ թերեւս այս շրջագայու-
թեանց ժամանակ արտասանութեան
դաս կ'առնու. և կամ թերեւս մարդ-
կանց սրտերն յուզել և հետազօտել
կ'ուսուցանին իրարու, մին թատեր
համար և միւսն քաղաքագիտութեան
ասպարիզին մէջ ծառայեցընելու դիտ-
մամբ. քանզի երկուքն ևս որիշ որիշ
տեսարանաց վրայ Գաղղիոյ արդի մե-
ծագոյն դերասանքն են: Մեծ է կամ-
պէզայի ազդեցութիւնը, այլ Գօբլէն
առաւել քան զնա ապահով է չսու-
լուելու:

Իւր համաւաւոր բարեկամին վրայ
ջերմ զարմանօք խօսեցաւ Գօբլէն, ա-
ռանց ընտանեկան համարձակութեան,
անոր վերջին ճառին կտորներ մէջ բե-
րելով, և երբեմն երբեմն գոչելով. —
« Լսեցէք այս հաղուածին գեղեցկու-
թիւնը, լսեցէք այս խորհրդածութեան
ճշգրտութիւնը »: — Իբրեւ թէ Ռասինի հա-
տուածի մը վրայ ճառէր: Եւ կամպէ-
զայի վրայ խօսուած առեւն, Վօլդէռ
ըրգոյն առ Էնդրաւսիտան տուած
երկար պատասխանն ընթերցաւ ան-
հնարին արագութեամբ և զարմանա-
հրաշ մաքուր հնչմամբ, մասնաւոր
բառեր թրթռացընելով, և մասնաւոր
դարձուածներ դուրս ցատեցընելով,
աչաց մին երբեմն խաղցընելով և զընթ-
թունսն միմոսակերպ շարժելով. այն-
չափ որ մարդ կը ցաւի թէ ինչպէս
չկրնար ընթերցողի պաշտօն տալ Գօբ-
լէնի իւր տան մէջ հարիւր հազար
ֆռանդ տարեկան թոշակաւ. վասն

զի պրագէտ մը այս գումարը տուած ատենն այդպիսի ընթերցողի՝ հարիւրն յիսուն շահեցուցած կ'ըլլայ իւր դրամագլուխը, այսինքն իւր տաղանդը, նշանաւոր իսկ է նաև իւր խօսակցութեան լեղուն, զօրեղ և ճոխարան՝ խառնեալ ժողովրդական քանի մը դարձուածներով, ի անսովոր ոճերով և թատրոնական մթաբանութեամբք. և բազմազան է, ինչպէս այն ամէն անձանց խօսակցութիւնն՝ որ 'ի բնէ կատակերգական տաղանդով օժտեալ են, և պատմելու, նկարադրելու և ուրիշ նմանութիւնն ընելու 'ի ներքուստ մղումն կը պշտան:

Բովանդակելով ըսածնիս, բարեսիրտ և բարեմայն բնաւորութեան անձի զաղափար կու տայ: Արդէն ըստ իմ կարծեացս, այն ամենայն դերասանք որ հաւասարազօր ճարտարութեամբ բարի և չար անձանց բնաւորութիւնը կը կերպարանեն, պէտք է որ 'ի բնէ բարի ըլլան. որովհետև թէ զմին և թէ զմիւսը վարպետութեամբ ձևացընելու համար՝ պէտք է որ բարի բնաւորութիւնը տիրող ըլլայ 'ի նոսա, առանց որոյ կրնան տաղանդի օգնութեամբ շլացընել զունկնդիրս, այլ ոչ և գերել համակրութեամբ:

Թէպէտ Գօթլէն բարի անձին նշաններն ունի, այլ ոչ ամենակալուող մարդու: Իւր ծաղրարար բարեսրտութեան տակ կը նշմարուի նաև ազգու և հաստատաբար բնութիւն մը, որուն հետ շատ գիւրքն պիտի չըլլայ կարծեմ վարուիլ՝ դժկամակութեան օրերն: Մանաւանդ երբ գլուխն տաքցած՝ կը ճոխարանէ ընդդէմ թատերաբան հեղինակաց ոմանց ինքնակամ և բռնամիջ նորութեանցն, այնպիսի խոժոռ աչօք կը նայի, և ձայնն այն կերպ կը ճչէ, որ բնաւ տարօրինակ չթուիր այն վայրկենին՝ թէ Սէմօն դքսին դժոխային հոգին կրցած ըլլայ հիանալի կերպով յանձին կերպաւորել:

Ե

Ըստ հասարակաց և ըստ Գօթլէնի կարծեաց, իւր գուսանութեան առաջին օրէն մինչև ցայսօր, նրբապոյն և կենդանագոյն եղանակաւ հանդիսացուցած դերը ժամանակակից թատերախաղից մէջ եղած է Սէմօն դքսին դերը Տիւմայի Օտարագրի Տիկին (L'Étrangère) թատերախաղին մէջ: Կրած դժուարութիւնքը քաջ իմանալու համար՝ բաւական է 'ի յուշ ածել իւր լիսպէս կատակերգակ զծագրութիւնն և յիշել միանգամայն որ Սէմօն դուքսն ազնուականաց դասուն բարձրագոյն կտրգին ծաղիկն է. — անարգ և ատելի որչափ կարես երևակայել, — այլ որչափ 'ի ներքուստ նեխեալ և ապականեալ, նոյնչափ ընդ հակառակն արտաքուստ վայելչայարդար և պերճապատիւ:

Թէպէտ ամենուն համարումն մեծ էր Գօթլէնի տաղանդոյն ճկունութեան վրայ, հանդերձ այսու երկիւղ կար թէ մի գուցէ այս դերին մէջ չյաճողիւնդ հակառակն թատերաբեմին վրայ երևելուն պէս, ծափահարութեան մեծ դղրդմամբ և զարմացման ընդհանուր աղաղակաւ ողջունեցաւ:

Կոստանդ Գօթլէն, անզուգական եղանակաւ զֆիկալառոյ և աննման կատարելութեամբ Կրեմոնացի վնագործին Կոռզմ ձևացընողը, քրիստոնէութեան առաջին ազնուականն կը թուէր, Գունատ էր՝ ախտիւք հիւժեալ ազատ ազգւոյ մը հիւանդագին տժգունութեամբ, խարտիշագոյն մազերով, սակաւիկ ինչ ճաղատ, աստի և անտի դռողական ոլորմամբ երկայնեալ թուրնչացքով, միաշեպ ալկոոցիւ, պահանջուած վայելութեամբ զգեցեալ, դիւրամատոյց՝ միանգամայն և խստաբարոյ, և յամենայն շարժմունսն, ևս և 'ի կրից սաստկապէս յուզեալ ժամանակը՝ վիսական ազատատէմութիւն պահելով: Վերջապէս, հեղինակին երևակայածին ճիշդ մարմնաւորութիւնն էր:

Ամէն մէկ տեսարանին, մեծազոյն աղղուութեամբ նշանաւոր հանդիսացաւ: Իւր յափրացեալ կեցուածքը, և յամրալեզու խօսակցութիւնն որ ա. մէն բառ արտաբերելուն՝ թուէր իմն չնորհա առնել: Կաղ մարդասիրութիւնը, ժպտող և հեգնական նայուածքն, անհոգ ձևերն և բերնէն թուլութեամբ ելած բառերն. այս ամենայն կը յայտնէին գոռոզութեամբ և արհամարհանօք սնեալ և զարգացեալ աղնուպիտականի մը լիբբ ժպրհութիւնն, 'ի մուլութիւնս վատթարեալ հեշտասիրի մը անամօթութիւնը, ա. մէն տեսակ նուաստութիւններ գործելու կարողութիւնը, սուսերամարդի մը զրգռիչ և չարարուեստ յանդերձութիւնն, որ ապահով է զհակառակորդն սպաննելու: — Կ'երևէր նաև իւր առած կրթութիւնը, իւր անցեալը. կը գուշակուէր թէ մինչև որ սահման հասնելու ձեռնհաս էր. կը հասկըցուէր խորհած հազարումէկ բաներն զորս բերանով չէր արտաբերէր, այլ զորս մեղի մտածել կու տար:

Մանաւանդ թէ մեղմով և մեծաւարուեստիւ ուղղագրեց Սէմօնի՝ 'ի Տիւմայէ ճարտարեալ բնաւորութիւնն որ կրնար նոզկալի ըլլալ հանդիսատեսից. և ուղղագրութիւնն յայսմ կայացաւ, որ ձևացուցած անձին պաշտօնական պաշտպանն հանդիսացաւ, — հետեւելով հռչականուն իֆլանտ՝ գերմանացի դերասանին հրահանդաց. — սյս. ինքն՝ գուշակել տուաւ ունկնդրաց՝ թէ ինչ կերպով և ինչ ճամբով արգի չար վիճակին հասեր էր Սէմօն, և թէ այսքան թիւրեւուն բոլոր յանցանքը իրենը միայն չէր. (որովհետև նախ մ.

լար կրթութիւն մը առած էր, և ապա գտնուած զեղծ և խանդարեալ ընկերութեան չար օրինակօքն ապականեալ էր): Եւ այս կերպով, ոչ թէ սիրելի ներկայացուց զՍէմօն, այլ այն աստիճան միայն ատելի ըրաւ, ուսկից աւելին հանդուրժելի չէ թատեր վրայ և եղծիչ է բանաստեղծին դիտմանը:

Այլ ահաւոր հանդիսացաւ: Զոր օրինակ, չորրորդ հանդիսին մէջ, երբ զժեռար խոնարհեցնել կ'ուզէ, յիշեցնելով անոր թէ մայրը դքսուհւոյն հոգաբարձուհին եղած էր, այնպիսի մահացու հեգնութեան ձայն մը հնարեց, և հալեցուցած կապարի կտիկէնեղու նման խեղճ երիտասարդին սըրտին մէջ այն դառն և լիբբ խօսքերը այնպիսի անգութ զանդաղութեամբ ծորեցուց, որ հանդիսականաց սրտից մէջ թափանցեցին այն խօսքերը մի առ մի, և ժեռարի զգալու զայրոյթն՝ 'ի նոսա բորբոքեցին: Նաև դող ազդեց հանդիսականաց վրայ այն քարեղէն անտարբերութիւնն, որով լսեց դքսուհւոյն սաստկախայթ թշնամանքն (որով մէն մի խօսք՝ մէն մի ապտակ է) մինչև այն շունթարձակ — Անօրէն — բառը, որուն այլ ևս չհանդուրժելով՝ արինն 'ի զլուխն ցայտեց, և մոլեղին ու վայրենի կատաղութեամբ դքսուհւոյն վրայ յարձակեցաւ անոր վերջին խօսքերուն, այլ յանկարծական ճգամբ ինքզինքը զսպեց: Գաղղիական թատրանին վրայ չէր եղած մէկն որ առաւելագոյն դիւական ուժգնութեամբ ներկայացուցած ըլլար զամբարտաւանութիւն, զլրբութիւն և զզայրոյթ:

Անբացատրելի է Գօքլենի տարած յաղթանակը: Թատերախաղին սկիզբ

1 Իֆլանտ (Աւգուստոս Գուլիելմոս), թատերախաղուց հեղինակ և դերասան գերմանացի, ծնաւ 'ի Շանդեր յամիս 1759, մեռաւ 'ի Պիւլիս 1814ին: Նախ 1777 սկսաւ դերասանութիւն ընել, և ամէն տեսակ դերի մէջ նշանաւոր հանգիսցաւ: Մանչայմի թատրանին վարիչ գրուեցաւ, և յետոյ Պիւլիսի արքունեաց թատերական ներկայացմանց ուղղիչ: Թարգմանեց գաղղիերենէ Ռիգաուի և Սիլբստրի Տիւլլալի կատակերգութիւններ, և իտալական լեզուէ՝ Կօլ

տօնի բազում կատակերգութիւնք: Յօրինեց շատ մը թատերախաղեր, որոց մէջ փափուկութեամբ կը նկարագրէ ընտանեկան տեսարաններ: Այլ տեղ տեղ երկար ճառախօսութեանց կը դառնան իրեն անձանց խօսակցութիւնք: Գեղեցկագոյնն է Խաղաւմոյր, որ մեծապէս սիրուի չարէս: Իւր թատերախաղուց տպագրութեան մէջ (Լայպցիկ, 1798, 17 հատոր), Յիշատակագրութիւնը ևս հրատարակեց իւր թատերական ընթացից վրայօք:

բէն մինչև ցլերը՝ ինքն յափշտակեց
հանդիսականաց ուշադրութիւնը, և
այն աստիճանի փայլեցաւ, որ եթէ

միւս դերասանը խաւարած ըլլային,
ինքն միայն ամենուն տեղ բաւական
էր:

Աւարտն միասնաբար:

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԱԳԱՒՈՐ ԼԵՐԱՆՑ

(Տէս էջ 171):

Դ

ՀԱՃԻ ՍԴԱԻՐՈՍ

Տեմբերի դէպ յԱթէնս իրաւ, միանձն դէպ
իւր մեղուաց տեղին սկսաւ վեր ելնել, մեր նոր
տեսարէն ձգեցին զմեզ ճանապարհի մը մէջ՝ որ
իրենց թագաւորին բանակովայրը կ'առաջնոր-
դէր: Սիմընս տիկինն գիմագարձուածեան ցոյց
տուաւ՝ չուղելով քայլափոխ մ'անդամ յա-
ռաւ երթալ: Աւագակքն սպառնացան զինքն ի-
րենց բաղկաց վրայ բարձրացուցած տանելու-
նա յայտնեց՝ թէ պիտի չթողուր որ զինքը տա-
նին, բայց իւր աղջիկն յորդորեց զտիկինն ա-
ւելի զընդդադն գտնուելու, յոյս տալով՝ որ
պատրաստ սեղան պիտի դնէր և Հաճի-Սքաւ
րոսի հետ նստածաշէր: Մարիաննա աւելի զար-
մացած էր քան թէ վախճած. ստորակարգեալ
աւագակնքն՝ որք բռնեւ էին զմեզ, տեսակ մը
մարդավարութեան ցոյց տուած էին, ոչ զոք
կրկնած էին և ձեռքերն իրենց գերեալներէն
հեռու բռնած. փոխանակ իրենք զմեզ կողոպ-
տելու՝ խնդրած էին որ մենք անձամբ ունե-
ցածն իրենց յանձնենք. ուշ գրած էին որ
տիկինս պիտի չունէր ոչ որ կրէին, և ձեռնոց-
նին անգամ հանելու ազգ ըրած էին. որով բո-
լորովին անմասն էին արքա աւագակքն Սպանիոյ
և Իտալիոյ մէջ գտնուած աւարտաւորներէն,
որք մատանի մը ստանալու համար՝ մատը կը
կտրեն, և մարգարտի կամ աղամանգի մը հա-
մար՝ ունեան բլծակը կը փրցնեն: Բովանդակ
մեղի սպառնացուած չարքէն՝ փրկանքի մը հա-
տուցման կը վերածուէր, բայց աստի՛ յոյս կար
նաև ձրի ազատութիւնն ստանալու. վասն զի
ինչպէս կարելի էր մտածել որ Հաճի-Սքաւ-
րոս կարենայ աւանդ պատուհաս կրելու՝ զմեզ

իր քոյն արգելուլ, մայրաքաղաքէն, արքու-
նիքէն, յունական բանակէն, Իրիտանիոյ թա-
գուհոյն գնդէ մը և անգղիական պատերազ-
միկ հակող նաւէ մը՝ հինգ մղոն հեռաւորու-
թեամբ: Այսպէս կը խորհէր Մարիաննա: Իսկ
ես յակամայս Միսգրայի պզտիկ աղջկանց պատ-
մութիւնը միտքս կը բերէի, և արտում էի: Կը
վախնայի որ չըլլայ թէ Սիմընս Տեկինն՝ իր աղ-
ջապանն ընդգիծութեամբն, իւր դուստրը մեծ
վտանգի մը ենթարկէ, և կը մտածէի՝ ըստ կա-
րելոյն շուտով՝ իւր վիճակը իրեն յայտնել:
Նեղ ճամբայէ մը իրարու ետեկն կը քալէինք,
և մեր վայրագ ճանապարհորդակիցը զմեզ մէկ-
մէկէ բաժնած էին: Անվերջանալի կը թուէր ինձ
ճամբան, և տասն անգամէն աւելի հարցուցի թէ
արդեօք շուտով պիտի հասնինք: Ահաւոր էր
չորս կողմի տեսարանն. ապալելիկ փայռն իւր
պտտառուածոց միջէն հազիւ տեղի կու տայր՝ որ
բարձրանայ դաւար կաղնոյ մացառ մը, կամ
փշալից թիւմի թփիկ մը՝ որ մեր օրունից կը
փակէր: Յաղթող աւագակքն ամենեւին ուրա-
խութեան ցոյց չէին տար, և իրենց յաղթական
ընթացքն՝ յուղարկաւորութեան գնացողաց ե-
րևոյթ ունէր: Մատնաշափ հաստութեամբ զը-
լանկներ ըլուծեամբ կը ծխէին: Ոչ ոք իւր
ընկերին հետ կը խօսէր. մէկը միայն երբեմն
երբեմն քնային երգ մը կը մոմաւոր: Աւերա-
կաց նման տխրատեսիկ է այս Ժողովուրդս:

Մետասաներորդ Ժամուն միջոյնները՝ շան
վայրագ հայտն էր բանակատեղւոյն մօտ ըլլալ-
նիս մեղի իմացուց, տասն կամ ասուներկու ա-
հագին շներ, մոզիներու նման խոշոր, ոչխար-
ներու պէս գոռուց մազերով, ակունկն ցուցնե-
լով՝ մեր վրայ սկսան վազել: Մեր պաշտպան-
ներն քարէ հարուածներով անոնց զիմաւորե-
ցին, և քառորդ Ժամուն թշնամութենէ վերջը
խաղաղութիւնն տիրեց: Այս հիւրատեսաց գա-